

УДК 339.92

*Луцька Наталія Іванівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та аудиту
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького*

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОЦІНОЧНИХ МОДЕЛЕЙ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті характеризуються оціночні моделі рівнів транскордонного співробітництва. Основна увага зосереджена довкола формулювання, на основі аналізу наявної методологічної бази, основних підходів до вивчення оціночних моделей. Пропонується авторське бачення тріступеневого підходу до розуміння ефективності реалізації проектів транскордонного співробітництва. При вивченні оціночних моделей рівня транскордонного співробітництва пропонується ключовими визнавати системи фінансових (витрати і доходи), натуральних (кількість виконаних робіт, фізичні характеристики побудованої інфраструктури) та показників ефективності (кількість укладених контактів, договорів тощо).

Ключові слова: *транскордонне співробітництво, оціночні моделі, ефективність, фінансові показники, натуральні показники, показники ефективності.*

Постановка проблеми. У сучасній науці достатньо мало уваги приділяється дослідженню принципів та порядку оцінки транскордонного співробітництва за участю прикордонних регіонів України. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне звернутися до організаційно-методичних підходів, які задовольняють основні вимоги транскордонної практики і поширені у державах Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема аналізу оціночних моделей визначення рівня ефективності транскордонного співробітництва достатньо широко розкрита, як у вітчизняній так і зарубіжній економічній науці. Разом з тим, поза увагою науковців залишилися питання формулювання комплексу основних підходів до аналізу оціночних моделей транскордонного співробітництва, а також їх співвідношення до вітчизняних реалій.

Методологічною основою нашого дослідження стали праці таких науковців, як О. Власюк, Н. Мікула та ін.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є визначення основних підходів до вивчення оціночних моделей визначення рівня розвитку транскордонного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все слід відмітити, що в ЄС при визначенні перспектив транскордонного співробітництва прийнято здійснювати аналіз рівня соціально-економічного розвитку, наявного потенціалу (геополітичного, природо-ресурсного, трудового тощо), а також пріоритетів розвитку прикордонних адміністративно-територіальних одиниць суміжних держав. На базі результатів такого аналізу у подальшому розробляється відповідна концепція і стратегія дій щодо

поглиблення добросусідських взаємовідносин у межах транскордонного регіону, опрацьовується система заходів, інструментів, механізмів реалізації транскордонного співробітництва.

Оскільки транскордонне співробітництво (далі – ТКС) відбувається переважно у вигляді конкретних проектів і програм, в основу методики його оцінки ставиться критерій ефективності реалізації проектів транскордонного співробітництва. А порівняння цілей та фактично отриманих результатів характеризуватиме вирішення поставлених завдань.

Послідовність дій зазвичай має бути такою:

- по-перше, оцінюється обґрунтованість, системність, логічність, зв'язність окремих елементів проектної пропозиції, програми, аналізуються її якісні параметри, визначаються джерела та механізми фінансування заходів, встановлюються базові цілі, показники, результати і передбачуваний ефект від реалізації;
- по-друге, аналізується ступінь виконання завдань окремих етапів проекту або програми, вчасності проведення робіт за графіком, досягнення визначених підцілей;
- по-третє, визначається загальний вплив програми або її окремих заходів на вирішення поставлених завдань стосовно розв'язання проблем або задоволення інтересів учасників ТКС. Така узагальнена (результативна) оцінка визначає, якою мірою реалізована програма або проект, чи відповідають досягнуті результати поставленій генеральній меті [1, с. 189].

Оцінювання проектів та програм передбачає використання спеціально побудованої системи показників: *фінансових* (витрати і доходи); *натуральних* (кількість виконаних робіт, фізичні характеристики побудованої інфраструктури); *ефективності* (кількість укладених контактів, договорів тощо).

На наш погляд, недоліком такого варіанту методики є те, що він не передбачає визначення *сукупного* впливу від реалізації окремих проектів ТКС на соціально-економічний розвиток регіону або держави в цілому, а обмежується лише оцінкою самих проектів. Така оцінка не надає цілісне уявлення про транскордонні процеси, що відбуваються на мезо- та макрорівні.

Слід зазначити, що вітчизняними науковцями також опрацьовано ряд методичних підходів до оцінки ефективності транскордонного співробітництва, переважна більшість яких ґрунтується на визначенні ефективності зовнішньоекономічної діяльності регіонів (найчастіше із суміжними країнами в цілому) або оцінюванні відкритості економіки держави, її прикордонних регіонів.

Зокрема, В. С. Будкін переконаний, що будь-яка транскордонна діяльність повинна ґрунтуватися на критеріях, в основі яких лежить досягнення максимальної економічної вигоди. У той же час у період командно-адміністративного управління економікою регіонів такі критерії не бралися до уваги, а також не існувало методик розрахунку оцінки ефективності ТКС (до нього підходили з суто політичних позицій) [3]. Вченим запропонована оригінальна методика, яка застосовувалася у 80-х роках минулого століття для оцінювання транскордонного співробітництва Закарпатської області. Суть її полягає у визначенні коефіцієнту економічної ефективності кожного товару транскордонного ринку (ці товари характеризуються внутрішньою ціною та єдиною ціною країн-учасниць ТКС). Коефіцієнт відносної ефективності, який розраховується для кожного товару, є результатом співвідношення цих цін:

$$X_{\text{в}} = \frac{B_{\text{в}}}{Z_{\text{в}}}; \quad (1) \quad X_{\text{у}} = \frac{Z_{\text{у}}}{B_{\text{у}}} \quad (1), \text{ де}$$

X_e та X_u – коефіцієнти відносної ефективності експорту та імпорту;

B_e та B_u – виручка від експорту та витрати на імпорт (ціни у перевідних грошових одиницях);

Z_e та Z_u – внутрішні витрати на експорт та можливі витрати на імпорт (внутрішні роздрібні ціни).

Припускається, що ТКС у економічній сфері здійснюється ефективно, якщо виконується наступна нерівність:

$$X_{обор} > 1, \text{ де } X_{обор} = X_e \times X_u. \quad (2)$$

Аналізуючи проблеми розвитку транскордонного співробітництва, дослідник у своїх роботах підкреслює, що «мало не головною умовою підвищення його ефективності є удосконалення планового, товарно-грошового та організаційного управління прикордонним співробітництвом» [3, с. 120].

Інша методика оцінки транскордонного співробітництва базується на використанні показника відкритості територіально локалізованої господарської системи (Кв) [2; 4]:

$$K_e = \frac{0,5(ZTT + ZTP + IKB) \times 100}{ВВП_{рег}} \quad (3), \text{ де}$$

ZTT – зовнішній оборот товарів;

ZTP – зовнішній оборот послуг;

IKB – оборот довгострокових іноземних інвестицій;

$ВВП_{рег}$ – валовий внутрішній продукт регіону.

Як свідчить європейська та вітчизняна транскордонна практика, в обох випадках науковці дещо односторонньо підходять до оцінювання ТКС, оскільки не враховують можливості соціальних, екологічних та інших взаємовідносин між прикордонними регіонами сусідніх держав та більшою мірою характерні для оцінки зовнішньоекономічних операцій. До того ж не взято до уваги торгівлю результатами інтелектуальної діяльності, що особливо важливо в розвитку інноваційного міжнародного співробітництва. Необхідно враховувати також ступінь налагодження добросусідських взаємовідносин між територіальними громадами, додання бар'єрів, спричинених наявністю державних кордонів тощо.

Врахувавши наведені зауваження, можна формулу показника відкритості подати в такому вигляді:

$$K_e = \frac{0,5(ZOT + ZOP + ZOIP + ODI + UVO) \times 100}{ВВП_{рег}} \quad (4), \text{ де}$$

ZOT – зовнішній оборот товарів;

ZOP – зовнішній оборот послуг;

$ZOIP$ – зовнішній оборот інтелектуальним продуктом;

ODI – оборот довгострокових іноземних інвестицій;

UVO – умовно-вартісний оборот взаємодопомогою у соціальній, екологічній, етнічній та іншого роду гуманітарних сферах;

$ВВП_{рег}$ – валовий внутрішній продукт регіону.

Висновки. Запропонована система показників, на наш погляд, не відображає результативний вплив транскордонної діяльності на соціально-економічний стан прикордонного регіону, вона епізодично характеризує лише окремі його сторони. Більше того, ця система в основному містить показники, які лише опосередковано залежать від

ТКС та не дозволяють оцінити місце ТКС у соціальному та економічному розвитку прикордонних областей. Важливим недоліком є також відсутність цілої низки суттєвих показників, зокрема таких як: обсяги та джерела фінансування проектів та програм транскордонного співробітництва; характеристика результатів реалізації соціальних, екологічних та культурно-освітніх проектів, заходів тощо.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. № 2542. – Офіц. Вид. // Відом. Верховної Ради. – 2001. – № 37–38. – С. 189.
2. Власюк О. Завдання, проблеми та перспективи транскордонного співробітництва України / О. Власюк // Безпосереднє сусідство України з ЄС: закриті кордони чи нові імпульси до співпраці?: матеріали міжнар. «круглого столу» експертів (м. Ужгород, 7-9 листопада 2002 р.) / НІСД, Закарпат.філ.; Фонд Фрідріха Еберта, Регіон. бюро в Україні, Білорусі та Молдові; Фонд «Європ. Дім». – Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2002. – С. 67-71.
3. Мікула Н. Євро регіони: досвід та перспективи / Н. Мікула. – Л.: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
4. Послідовність. Ефективність. Відповідальність: Програма діяльності Кабінету Міністрів України від 12 березня 2004 р. // Уряд. кур'єр. – 2004. – № 60.

Луцкая Н. І. Основные подходы к изучению оценочной модели определения уровня трансграничного сотрудничества

В статье характеризуются оценочные модели уровней трансграничного сотрудничества. Основное внимание сосредоточено вокруг формулировки, на основе анализа имеющейся методологической базы, основных подходов к изучению оценочных моделей. Предлагается авторское видение трехступенчатого подхода к пониманию эффективности реализации проектов трансграничного сотрудничества. При изучении оценочных моделей уровня трансграничного сотрудничества предлагается ключевыми признавать системы финансовых (расходы и доходы), натуральных (количество выполненных работ, физические характеристики построенной инфраструктуры) показателей и показателей эффективности (количество заключенных контактов, договоров и т.п.).

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, модель, эффективность, финансовые показатели, натуральные показатели, показатели эффективности.

Lutska N. I. The main approaches to the study of valuation models determine the level of cross-border cooperation

The article characterized by the estimated model levels of transboundary cooperation. Focused around the wording, based on analysis of existing methodologies, the main approaches to the study of valuation models. The author's vision of a three-step approach to understanding the effectiveness of cross-border cooperation projects. In the study of valuation models level cross-border cooperation is proposed to recognize the key financial systems (income and expenses), natural (the amount of work performed, the physical characteristics of the built infrastructure) and performance indicators (number of prisoners of contacts, contracts, etc.).

Key words: cross-border cooperation, model, efficiency, financial performance, physical indicators, performance indicators.

